

บทที่ ๒ พรหมภูมิ

เนื้อหาบทที่ ๒

๑. ความหมายของคำว่า พรหม พรหมภูมิ
๒. ความหมายของ รูปาวจรภูมิ, รูปพรหม
๓. สภาพความเป็นอยู่ และที่ตั้งของรูปาวจรภูมิ
๔. ระดับชั้นของรูปพรหม
 - ๑.) ปฐมฌานภูมิ ๓
 - ๒.) ทุติยฌานภูมิ ๓
 - ๓.) ตติยฌานภูมิ ๓
 - ๔.) จตุตถฌานภูมิ ๗
๕. ความหมายของรูปพรหมแต่ละชั้น
๖. ความหมายของ อรูปาวจรภูมิ, อรูปพรหม
๗. สภาพความเป็นอยู่ และที่ตั้งของอรูปาวจรภูมิ
๘. ระดับชั้นและความหมายของแต่ละชั้นของอรูปพรหม
๙. เรื่องเกี่ยวกับพรหม

วัตถุประสงค์

บทนี้ต้องการให้นักศึกษาเข้าใจในหัวข้อต่อไปนี้

๑. ความหมายและสภาพความเป็นอยู่ของพรหมแต่ละชั้น
๒. ข้อดีและข้อที่พึงศึกษาของความเป็นพรหม

บทที่ ๒ พรหมภูมิ

พรหมภูมิ เป็นสถานที่อยู่ของรูปพรหมและอรูปพรหม ซึ่งเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ได้เจริญสมถภาวนาจนกระทั่งทำรูปฌานและอรูปฌานให้บังเกิดขึ้นได้ มีฌานไม่เสื่อม เมื่อละโลกแล้วจึงมาบังเกิดเป็นรูปพรหม หรืออรูปพรหมอยู่ในชั้นต่าง ๆ ตามกำลังความแก่อ่อนของฌานของตน พรหมภูมิแบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ **รูปภูมิ** และ **อรูปภูมิ** รูปภูมิมียุทโธภูมิทั้งหมด ๔ ชั้น (Floor) แบ่งเป็นชั้นละ ๓ เขตวง (Zone) และ ๒ เขตวง รวมเป็น ๑๖ เขตวง มีทิพยสมบัติทั้งหลายที่ละเอียดประณีตมากกว่าในเทวภูมิหลายเท่า รูปพรหมที่อยู่ในแต่ละชั้นมีรัศมีกายที่สว่างไสวมากน้อยแตกต่างกัน รูปพรหมที่อยู่ในชั้นที่สูงกว่าจะมีรัศมีกายที่สว่างและประณีตมากกว่าในชั้นล่าง อายุของรูปพรหมที่อยู่ในชั้นที่สูงกว่าก็จะยาวนานกว่าในชั้นล่าง ส่วน **อรูปภูมิ** มี ๔ ชั้น ๆ ละ ๑ เขตวง ผ่องใสสว่างไสวกว่ารูปพรหมมาก

๑. ความหมายของคำว่า พรหม และพรหมภูมิ

คำว่า “**พรหม**” แปลว่า **ประเสริฐ** , ผู้ประเสริฐประเสริฐเรียกว่า พรหมจารี หมายถึง ผู้ประเสริฐมรรคพรหมจรรย์และศาสนพรหมจรรย์ คือ เว้นขาดจากกามคุณและเมถุนธรรม , ความเป็นผู้มีธรรมอันประเสริฐ เรียกว่า พรหมัญญะ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า พรหม ก็ได้

คำว่า “**พรหม**” ใช้ในความหมายหลายอย่าง เช่น หมายถึง นิพพาน, พระตถาคต พระอรหันต์, มหาพรหม หรือ มารดาบิดา เป็นต้น แต่ในบทนี้มุ่งหมายเอา **เทวดาประเภทหนึ่งที่อยู่**ในพรหมโลก **ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองด้วยคุณพิเศษ มีฌาน เป็นต้น** เรียกว่า พรหม

คำว่า “**ภูมิ**” ในที่นี้หมายถึงโอกาสโลก คือ สถานที่อยู่อาศัย

ดังนั้น **พรหมภูมิ** หรือ พรหมโลก จึงหมายถึง **สถานที่เกิดและอยู่อาศัยของพรหมทั้งหลายทั้งรูปพรหมและอรูปพรหม**

พรหมภูมิมิมี ๒ ประเภท คือ

๑. รูปาวจรภูมิ ๑๖ หมายถึง ที่อยู่ของพวกพรหมมีรูปกายและจิต กับ พรหมมีรูปกายแต่ไม่มีจิต

๒. อรูปาวจรภูมิ ๔ หมายถึง ที่อยู่ของพรหมที่มีแต่กายที่ประกอบด้วยรูปธรรมอย่างละเอียดจนถึงการนับได้ว่าไม่มี และมีวิญญาณกับสัญญาละเอียด จึงรวมเป็นพรหมโลกทั้งหมด ๑๓ ชั้น มี ๒๐ เขตวง¹

กายของพรหมนั้นไม่ปรากฏว่าเป็นหญิงหรือชาย เพราะพรหมไม่มีกามฉันทะอย่างหยาบ คือ ไม่มีความกำหนัดยินดีในกาม ด้วยเหตุว่าท่านเหล่านั้นมีความใส่ใจในการบำเพ็ญภาวนาเป็นอย่างมาก แม้ตั้งแต่ในสมัยที่เป็นมนุษย์ก็สามารถข่มกามฉันทะได้อยู่แล้วในขณะที่กำลังทำสมาธิให้เกิดขึ้น อย่างไรก็ดี พรหมนั้นมีรูปร่าง

ลักษณะคล้ายชายมากกว่า ผู้ที่เจริญสมาธิภาวนาจนกระทั่งเข้าถึงรูปฌาน เช่น พระภิกษุสามเณร หรือพวกฤๅษี ดาบส นักพรต โยคี เป็นต้น เมื่อละโลกแล้วก็จะมาบังเกิดเป็นพรหมอยู่ในรูปภพบ้าง อรูปภพบ้าง มีอายุยาวนานมากกว่าชาวสวรรค์ที่อยู่ในเทวภูมิมากมายนัก

พรหมทั้งหลายนั้นมีความพิเศษกว่าสัตว์ทั้งหลายในภพภูมิอื่นอย่างหนึ่ง คือ หมดความจำเป็นในการบริโภคอาหารเหมือนสัตว์ในภูมิอื่น ด้วยเหตุว่าพรหมทั้งหลายนั้น ย่อมแช่มชื่นเอิบอิ่มโดยมีมานสมาบัติเป็นอาหาร นอกจากนี้ สรีระร่างกายและใบหน้าของ

¹ ม.ญ.อ.สาเลชยสูตร 19/266

พรหมยังมีสัจฐานกลมเกลี้ยงสวยงามมาก มีรัศมีออกจากกายเลื่อมเป็นประภัสสร สว่างไสวกว่ารัศมีของพระอาทิตย์และพระจันทร์หลายพันเท่า หากปรารถนาจะให้รัศมีสว่างไปทั่วจักรวาลก็ย่อมทำได้ อวัยวะร่างกายที่ต่อกัน เช่น หัวเข่า หรือข้อศอก เป็นต้น ก็มีความกลมเกลี้ยงเรียบงามมาก มองดูไม่รู้เลยว่าเป็นส่วนรอยต่อของอวัยวะ อีกประการหนึ่ง เกศเกล้าของพรหมก็งดงามมาก ทรงอาภรณ์ขาวบริสุทธิ์ดั่งนักบวช เสวยสุขอยู่ในพรหมโลกตราบนานกาลนาน

อนึ่ง ใบหน้าของพรหมที่พวกนักคิดนักวิจารณ์ทั้งหลายเข้าใจเอาเองว่ามี ๔ หน้า หรือไม่ก็อาจนับเป็นปริศนาไว้ให้มี ๔ หน้า ซึ่งหมายถึง คุณธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เมื่อสืบทอดเป็นตำนานมา จึงทำให้คนส่วนใหญ่เข้าใจกันไปว่า **พรหมมีอยู่ ๔ หน้าจริง ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงอยู่มาก** หากเป็นเช่นนั้นแล้วความงดงามอันเกิดจากคุณธรรมที่ได้สั่งสมไว้คงจะลดน้อยลงไปเป็นอันมาก แท้จริงแล้วพรหมนั้นมีใบหน้าเพียง ๑ หน้าเท่านั้น เหมือนอย่างกับมนุษย์และเทวดา โดยทั่ว ๆ ไปที่มีใบหน้าเพียง ๑ หน้า แต่เป็นใบหน้าที่ผุดผ่องงดงามกว่า มีรัศมีสว่างไสวตามอำนาจของฌานที่ท่านได้เข้าถึง

รายละเอียดของพรหมภูมิทั้ง ๒ ประเภท น่าสนใจอย่างไร เราจะได้มาศึกษากันดังต่อไปนี้

๒.๑. รูปาวจรภูมิ

๑. ความหมายของรูปาวจรภูมิ

รูปาวจรภูมิ อันเป็นสถานที่เกิดของรูปาวจรวิบากจิต (จิตที่เกิดขึ้นเป็นรูปพรหมบุคคล) ถ้ากล่าวโดยบุคคลาธิฐาน ก็หมายถึง สถานที่เกิดของรูปพรหมบุคคลทั้งหลาย

ถ้ากล่าวโดยธรรมาธิฐาน ก็หมายถึง ที่เกิดของรูปาวจรจิตซึ่งเมื่อรวมความหมายทั้ง ๒ นัย นี้แล้ว

รูปาวจรภูมิ ก็หมายถึง **ภูมิอันเป็นที่เกิดแห่งรูปกายและจิตใจบ้าง เป็นที่เกิดแห่งรูปกายอย่างเดียวกว้าง ของรูปพรหมบุคคลทั้งหลาย** อันได้แก่ ที่อยู่ของพรหมมีรูปกายและจิต ๑๕ และที่อยู่ของพรหมมีแต่รูปกายไม่มีจิต ๑ รวมเป็นรูปพรหม ๑๖ เขต

รูปพรหม หมายถึง **พรหมบุคคลผู้ได้เจริญรูปฌานมีฌานไม่เสื่อม ละโลกแล้ว จึงมาบังเกิดในรูปาวจรภูมินี้**

๒. สถานที่ตั้งของรูปาวจรภูมิ

รูปาวจรภูมินี้อยู่ในภูมิที่สูงขึ้นไปกว่าเทวภูมิ กล่าวคือ สูงกว่าสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดีขึ้นไปอีก ๕,๕๐๘,๐๐๐ (ห้าล้านห้าแสนแปดพัน) โยชน์ ทั้งยังมีทิพยสมบัติทั้งหลายที่มีความสวยงามประณีตกว่าในเทวภูมิมากขึ้นไปอีก

รูปาวจรภูมินี้มีทั้งหมด ๔ ชั้น (floor) ประกอบด้วยรูปพรหม ๑๖ เขตวง ในแต่ละเขตวงจะเรียงลำดับจากความหยาบและประณีตของรูปฌานที่ต่างกัน โดยเริ่มจากเขตวงนอก วงกลาง และเขตวงใน ซึ่งมีแผนประณิตที่สุดจัดเป็นพวกรมหาพรหมของแต่ละชั้น ดังนี้ คือ

- ชั้นที่ ๑ ประกอบด้วยรูปพรหม ๓ เขตวง คือ ปาริฉัฏฐา ปุโรหิตา มหาพรหมา
- ชั้นที่ ๒ ประกอบด้วยรูปพรหม ๓ เขตวง คือ ปริตตภา อัมปมาณาภา อาภัสสรา
- ชั้นที่ ๓ ประกอบด้วยรูปพรหม ๓ เขตวง คือ ปริตตสุภา อัมปมาณสุภา สุกกิงหา
- ชั้นที่ ๔ ประกอบด้วยรูปพรหม ๒ เขตวง คือ เวหิฬลา อลัญญิสัตตา
- ชั้นที่ ๕, ๖, ๗, ๘, และ ๙ ประกอบด้วยรูปพรหมสุทธาวาส คือ อวิหา อตัมปา
สุทฺถสสา สุทฺถสสี และ อกนิฏฐพรหม อันเป็นที่อยู่ของพวกอนาคามีพรหม
เป็นต้น (ดูภาพประกอบ)

๓. ระดับฌานจิตของรูปพรหม

เราได้ทราบแล้วว่า การมาบังเกิดเป็นรูปพรหมนั้น จะต้องเป็นผู้ที่ใส่ใจในการเจริญสมถภาวนาอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งกระทำฌานจิตให้เกิดขึ้นได้ เมื่อละโลกไปแล้ว ก็จะไปบังเกิดเป็นพรหม

รูปาวจรกุศลนี้มีอยู่ ๕ ชั้น ต่างกันตรงองค์ฌานที่ประกอบ รูปาวจรกุศลจิต ๕ นี้ ให้ผลเป็นรูปาวจรวิบากจิต ๕ เช่นเดียวกัน ซึ่งให้ผลปฏิสนธิเป็นพรหมบุคคลในรูปาวจร-
ภูมิ ๑๖

ตารางแสดงรูปาวจรภูมิ ๑๖ นี้ แบ่งเป็น ๔ ภูมิ ตามระดับขององค์ฌานที่ประกอบ และความประณีตแห่งองค์ฌาน ดังนี้

ระดับฌาน / องค์ฌาน	ระดับวิบากจิต	ระดับภูมิ	ชื่อภูมิที่ไปเกิด
ปฐมฌานกุศล วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา	ปฐมฌานวิบากจิต ๑	ปฐมฌานภูมิ ๓	ปาริฉัฏฐา, บุโรหิตา, มหาพรหมา
ทุติยฌานกุศล วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา ตติยฌานกุศล ปิติ สุข เอกัคคตา	ทุติยฌานวิบาก ๑ ตติยฌานวิบาก ๑	ทุติยฌานภูมิ ๓	ปริตตภา, อัปมาณภา, อาภัสสรา
จตุตถฌานกุศล สุข เอกัคคตา	จตุตถฌานวิบาก ๑	ตติยฌานภูมิ ๓	ปริตตสุภา, อัปมาณสุภา สุภากิณหา
ปัญจฌานกุศล อุเบกขา เอกัคคตา	ปัญจฌานวิบาก ๑ กรรมชรูปปฏิสนธิ	จตุตถฌานภูมิ ๖ จตุตถฌานภูมิ ๑	เวฬุผลา, สุทธาวาส ๕ อัสถุณีสัตตา,

๓.๑. ปฐมณานุกรมิ ๓

ฉานจิตที่เกิดขึ้นครั้งแรกเรียกว่า ปฐมณารูปาวจรกุศล ปฐมณานุกรมิ กล่าวโดยบุคลาธิษฐานแล้ว ได้แก่ ภูมิเป็นที่เกิดของพรหมที่ปฏิสนธิมาด้วยปฐมณ และเมื่อกล่าวโดยธรรมาธิษฐานแล้ว ได้แก่ ปฏิสนธิวิญญาณของปฐมณวิบากจิต ๑ ดวงนั่นเอง ปฐมณวิบากจิต ๑ ดวง นี้ย่อมให้ผลปฏิสนธิได้ในพรหมภูมิชั้นแรกนี้ ๓ เขตวงด้วยกัน ซึ่งสถานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน มิได้ตั้งอยู่สูงต่อ ๆ กันไปตามลำดับชั้นอย่างสวรรค์ ประกอบด้วย พรหมปาริสาชากุมิ พรหมปุโรหิตากุมิ มหาพรหมากุมิ ดังนี้

๑.) พรหมปาริสาชากุมิ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมที่ปฏิสนธิมาด้วยปฐมณอย่างอ่อน พรหมที่อยู่ในชั้นนี้เป็นพรหมธรรมดาสามัญ ไม่มีอำนาจพิเศษอันใด ทำหน้าที่เป็นบริษัทหรือเป็นบริวารของมหาพรหม พรหมชั้นนี้มีอายุ ๑ ใน ๓ ของวิวัฏฏฐายี-อสงไขยกัป

๒.) พรหมปุโรหิตากุมิ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมที่ปฏิสนธิมาด้วยปฐมณอย่างกลาง พรหมที่อยู่ในชั้นนี้เป็นปุโรหิตหรือเป็นที่ปรึกษาของมหาพรหม และอยู่ในตำแหน่งผู้นำในกิจการทั้งหลายของมหาพรหม พรหมชั้นนี้มีอายุ ๑ ใน ๒ ของวิวัฏฏฐายี-อสงไขยกัป

๓.) มหาพรหมากุมิ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมที่ปฏิสนธิมาด้วยปฐมณอย่างแก่ พรหมที่อยู่ในชั้นนี้เป็นหัวหน้า เป็นใหญ่ยิ่งกว่าพรหมปาริสาชาและพรหมปุโรหิตา มหาพรหมากุมิยังเป็นที่อยู่ของท้าวสหัมบดีพรหม ซึ่งเป็นผู้ทูลอาราธนาให้พระพุทธรองค์ทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์อีกด้วย พรหมชั้นนี้มีอายุ ๑ วิวัฏฏฐายีอสงไขยกัป

พรหมชั้นปฐมณานุกรมินี้ หากไม่บังเกิดในช่วงต้นวิวัฏฏฐายีอสงไขยกัปแล้ว โดยมากก็จะมีอายุไม่ถึงกำหนด เพราะภูมิถูกทำลายด้วยไฟประลัยกัลป์เสียก่อน

การจัดแบ่งสถานที่อยู่ของพรหมที่ปฏิสนธิมาด้วยปฐมณานั้นมีหลักการ คือ พรหมที่ปฏิสนธิมาด้วยฉานอย่างแก่ มีบุญมาก มีรัศมีสว่างไสว จะอยู่ที่ศูนย์กลางภพ เป็นท้าวมหาพรหม ส่วนพรหมที่ปฏิสนธิมาด้วยกำลังฉานรองลงไปก็จะอยู่เขตถัดออกไป

โดยรอบ กล่าวคือ ศูนย์กลางภาพเป็นที่อยู่ของมหาพรหม ถัดออกไปเป็นที่อยู่ของพรหมบุโรหิตา และที่อยู่เขตวงนอกสุดเป็นที่อยู่ของพรหมปาริสาชชา

สำหรับการจัดแบ่งสถานที่อยู่ของพรหมในทุติยฉานภูมิและตติยฉานภูมิ ก็ใช้หลักการเดียวกันนี้ แต่มีชื่อต่างกันไป เช่น ทุติยฉานภูมิ ๓, ปริตตภาวภูมิ ก็อยู่ในฐานะของ ปาริสาชชา, อัปปมาณาภา ก็อยู่ในฐานะบุโรหิตา, อาภัสสรา ก็อยู่ในฐานะมหาพรหมมา เป็นต้น

๓.๒. ทุติยฉานภูมิ ๓

ทุติยฉานภูมิ เป็นภูมิอันเป็นที่เกิดของทุติยฉานวิบากจิต ๑ ดวง และตติยฉานวิบากจิต ๑ ดวง

ฉานวิบากจิตทั้ง ๒ ดวงนี้ ให้ผลในทุติยฉานภูมิด้วยกัน เพราะวิตกและวิจารณ์ได้เกิดอำนาจพิเศษที่ผิดแผกแตกต่างกันเท่าใด และเป็นสภาพธรรมที่สนทนสมกลมเกลียวใกล้เคียงกัน ทั้งมิได้ก้าวล่วงถึงปิตได้ จึงส่งผลได้ในทุติยฉานภูมิเท่านั้น มิอาจส่งผลถึงตติยฉานภูมิ ว่าโดยบุคคลาธิฐาน คือ เป็นสถานที่อยู่อาศัยของรูปพรหมที่ปฏิสนธิมาด้วยทุติยฉานวิบากและตติยฉานวิบาก มี ๓ เขตวงด้วยกัน แต่สถานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน สูงขึ้นไปกว่าชั้นปฐมฉานภูมิ ประกอบด้วย ปริตตภาวภูมิ อัปปมาณาภาภูมิ อาภัสสราภูมิ ดังนี้ คือ

๑.) ปริตตภาวภูมิ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมที่ปฏิสนธิด้วยทุติยหรือตติยฉานวิบากอย่างอ่อน พรหมที่อยู่ในชั้นนี้มีรัตมี น้อยกว่าพรหมที่อยู่เบื้องบน (ปริตตะ แปลว่า น้อย อาภา แปลว่า รัตมี ความสว่าง) พรหมชั้นนี้มีอายุ ๒ มหากัป

๒.) อัปปมาณาภาภูมิ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมที่ปฏิสนธิด้วยทุติยหรือตติยฉานวิบากอย่างกลาง พรหมที่อยู่ในชั้นนี้มีรัตมีหาประมาณมิได้ พรหมชั้นนี้มีอายุ ๔ มหากัป

๓.) อาภัสสราภูมิ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมที่ปฏิสนธิมาด้วยทุติยหรือตติยฉานวิบากอย่างแก่ พรหมที่อยู่ในชั้นนี้มีรัตมีแผ่ชานออกมาจากร่างกาย มีความยินดีในฉาน

ของตนอย่างเต็มที่ เป็นไปด้วยอำนาจของปีติอยู่เสมอ จิตใจจึงมีความผ่องใสมากอยู่
เสมอ ส่งผลให้กายผ่องใส จนปรากฏออกมาเป็นรัศมีแผ่ซ่านไปทั่วร่างกาย พรหมชั้นนี้มี
อายุ ๘ มหากัป

รัศมีกายของพรหมชั้นนี้จะแผ่ซ่านและคล้ายจะขาดหายตกไปเป็นระยะ

๓.๓. ตติยฌานภูมิ ๓

ตติยฌานภูมิ เป็นภูมิอันเป็นที่เกิดของจตุตถฌานวิบากจิต ๑ ดวง กล่าว
โดยบุคคลาธิฐาน ได้แก่ เป็นสถานที่อยู่ของผู้ที่ปฏิสนธิมาด้วยจตุตถฌานวิบาก มี
๓ เขตวงด้วยกัน แต่สถานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน สูงขึ้นไปกว่าชั้นทุติยฌานภูมิ
ประกอบด้วย ปริตตสุภาภูมิ อัปปมาณสุภาภูมิ และสุภกิณหาภูมิ

๑. ปริตตสุภาภูมิ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมที่ปฏิสนธิมาด้วยจตุตถฌานวิบาก
อย่างอ่อน พรหมที่อยู่ในชั้นนี้มีรัศมีสวยงามเช่นเดียวกับรัศมีของดวงจันทร์ เป็นความ
สว่างที่ไม่กระจัดกระจายออกจากกัน รัศมีรวมกันอยู่เป็นวงกลม แต่ยังสวยงามน้อยกว่า
พรหมที่อยู่เบื้องบน พรหมชั้นนี้มีอายุ ๑๖ มหากัป

๒. อัปปมาณสุภาภูมิ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมที่ปฏิสนธิมาด้วยจตุตถฌาน
วิบากอย่างกลาง พรหมที่อยู่ในชั้นนี้มีรัศมีสวยงามหาประมาณมิได้ พรหมชั้นนี้มีอายุ
๓๒ มหากัป

๓. สุภกิณหาภูมิ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมที่ปฏิสนธิมาด้วยจตุตถฌานวิบาก
อย่างแก่ พรหมที่อยู่ในชั้นนี้มีรัศมีสวยงามตลอดทั่วร่างกาย ชั้นนี้มีอายุ ๖๔ มหากัป

๓.๔. จตุตถฌานภูมิ ๔

จตุตถฌานภูมิ เป็นภูมิอันเป็นที่เกิดของรูปาวจรปัญจฌานวิบากจิต ๑ ดวง
เมื่อกล่าวโดยบุคคลาธิฐานแล้ว ได้แก่ ภูมิอันเป็นสถานที่เกิดและอยู่อาศัยของ
เวทฬฬพรหม และอนาคามีพรหม สุทธาวาส ๕ ได้แก่ อวิหาภูมิ อตปปาภูมิ สุทสสา-
ภูมิ สุทสสิภูมิ อภินิฐาภูมิ

หรือเป็นภุมิอันเป็นที่เกิดของรูปปฏิสนธิอย่างเดียวซึ่งมีรูปาวจรบัญญัติจมนกคณกุลจิตที่เกิดพร้อมด้วยสัญญาวิราคะเป็นมูล เมื่อกล่าวโดยบุคคลาธิฐานแล้ว ได้แก่ ภุมิอันเป็นสถานที่เกิดและอยู่อาศัยของ อสัณฺณิสัตตาพรหม ดังนี้

๑. เวทปผลาภุมิ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมที่มีผลไพบุลย์ คือ เป็นผลของกุศลที่มั่นคงไม่หวั่นไหวเป็นพิเศษ ตามอำนาจของฌาน ทำให้พ้นจากอำนาจอันตรายใด ๆ จึงเสวยผลของฌานกุศลของตนเต็มอายุขัยอย่างไพบุลย์ ผลของกุศลในชั้นปฐมฌานภุมิ ทุตติยฌานภุมิ และตติยฌานภุมิ ไม่สามารถบังเกิดในชั้นเวทปผลาภุมิได้ เพราะเมื่อยามโลกถูกทำลาย ภุมิทั้ง ๓ ระดับเบื้องต่ำย่อมถูกทำลายไปด้วย ดังนี้

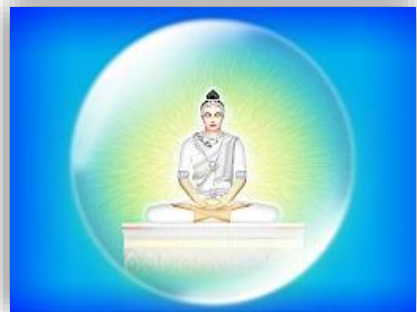
เมื่อโลกถูกทำลายด้วยไฟ ปฐมฌานภุมิ ๓ เขตวง จะถูกทำลายไปด้วย

เมื่อโลกถูกทำลายด้วยน้ำ ปฐมฌานภุมิ ทุตติยฌานภุมิ รวม ๖ เขตวง จะถูกทำลายไปด้วย

เมื่อโลกถูกทำลายด้วยลม ปฐมฌานภุมิ ทุตติยฌานภุมิ ตติยฌานภุมิ รวม ๙ เขตวง จะถูกทำลายหมด

ในบรรดาพรหมทั้ง ๙ เขตวง ที่กล่าวมา สุภิกิณฑาพรหมมีอายุนานมากกว่าพรหมอื่น ๆ คือ มีอายุขัยถึง ๖๔ มหากัป พรหมที่อุบัติขึ้นพร้อมกับการสร้างโลกใหม่จึงมีอายุเต็ม ๖๔ มหากัป ส่วนองค์ที่เกิดตามมายุหลังย่อมมีอายุลดลงไปตามลำดับ เมื่อครบกำหนด ๖๔ มหากัป ตติยฌานภุมินี้จะถูกทำลายด้วยลมทุกครั้งไป สำหรับเวทปผลาภุมิ พ้นจากการถูกทำลายทั้งด้วยไฟ น้ำ และ ลม พรหมทุกองค์ที่บังเกิด ณ ที่นี้จึงมีอายุขัยได้เต็มที่ คือ ๕๐๐ มหากัป เสมอไป

๒. อสัณฺณิสัตตาภุมิ เป็นภุมิที่ปฏิสนธิของกรรมชรูปอย่างเดียว คือ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมที่มีแต่รูปกาย ไม่มีนามกาย (เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) คือ ดับการรับรู้ทางอายตนะทั้งหมด ไม่รับรู้อะไรทั้งสิ้น แต่กิเลส

ยังไม่ดับ มีรูปร่างผิวพรรณงดงามคล้ายพระพุทธรูปทองคำ มีอิริยาบถ ๓ อย่าง คือ นั่ง นอน หรือยืน แล้วแต่อิริยาบถก่อนตายในชาติที่แล้วมา และจะอยู่ในอิริยาบถเดี่ยวนิ่ง ๆ แข็งที่อยู่ออย่างนั้นจนครบอายุขัย จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า พรหมลูกปัก อสัญญีสัตตาพรหมนี้ จัดว่าเป็นอภัพพลัตว์ คือ ไม่สามารถตรัสรู้ได้ในชาตินั้น พรหมชั้นนี้มีอายุ ๕๐๐ มหากัป เช่นเดียวกับเวฬุผลาญมิ

จตุตถฌานภูมิทั้ง ๒ นี้ตั้งอยู่กลางอากาศ สูงกว่าตติยฌานภูมิ พรหมใน ๒ ประเภทนี้ อยู่ชั้นเดียวกัน แต่อยู่คนละเขตวงกันชัดเจน¹ ไม่ซ้อนกัน มีขนาดพื้นที่เท่ากัน เวฬุผลาญพรหมสามารถเห็นอสัญญีสัตตาพรหมได้ และมองเห็นพรหมชั้นที่อยู่ต่ำกว่าได้ พรหมชั้นต่ำกว่าไม่สามารถมองเห็นพรหมชั้นสูงได้ ส่วนอสัญญีพรหมไม่สามารถมองเห็นใครได้เลย เพราะไม่มีจิตเกิด

รูปพรหมทั้ง ๑๑ ชั้น ที่กล่าวมานี้ แม้ว่าจะมีอายุยืนยาวมากก็ตาม ทำยที่สุดจะต้องตายจากความเป็นพรหมด้วยกันทั้งสิ้น ตราบใดที่ยังมิได้เป็นพระอริยบุคคล อาจต้องไปสวดยทุกข์ในอบายภูมิตามวิบากกรรมชั่วได้ ทิพยสมบัติ อิทธิฤทธิ์ รัศมีที่รุ่งเรือง การมีอายุยืนต่าง ๆ เหล่านี้ไม่สามารถช่วยตนเองได้เลย

๓. สุทธาวาสภูมิ ๕

เป็นสถานที่อยู่ของผู้บริสุทธิ์จาก กามราคะ เป็นต้น ได้สิ้นเชิง ได้แก่ พระอนาคามีบุคคล และพระอรหันต์ทั้งหลาย ผู้ได้ปัญญาฌาน ส่วนบุคคลอื่นนอกนั้น ได้แก่ ปุถุชน และพระอริยบุคคลเบื้องต้นต่ำ แม้จะได้ปัญญาฌาน ก็ไม่อาจบังเกิดในภูมินี้ได้ ในพระบาลี ท่านกำหนดเอการละสังโยชน์เบื้องต้น ๕ ได้เป็นเกณฑ์ แม้ไม่ได้ปัญญาฌานหากบรรลุนาคามี ก็สามารถมา

¹ ม.ม.อ.มุลปரியาสสูตร 17/84

บังเกิดในสุทธาวาสภูมิได้ สุทธาวาสภูมิแบ่งออกเป็น ๕ ชั้น ตามลักษณะของรูปร่างและอุปนิสัย ดังนี้

๑.) อวิหาสุทธาวาสภูมิ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมผู้ที่ต้องอยู่จนสิ้นอายุของภูมินี้ พรหมพวกนี้จึงชื่อว่า อวิหา เพราะไม่ละทิ้งสถานที่ของตน คือ ต้องอยู่จนครบอายุขัยจึงจุติ ไม่มีการเลื่อนจากสมบัติของตน มีทิพยสมบัติบริบูรณ์เต็มที่อยู่เสมอจนตลอดอายุขัย ๑,๐๐๐ มหากัป สำหรับพรหมชั้นสูงที่เหลืออีก ๔ ชั้น อาจไม่ได้อยู่จนครบอายุขัย มีการจุติได้ก่อน

๒.) อตปาสุทธาวาสภูมิ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมผู้ที่ไม่มีความเดือดร้อนใจ เพราะย่อมเข้าผลสมาบัติอยู่เสมอ นิเวศธรรมที่เป็นเหตุให้จิตเดือดร้อนไม่อาจเกิดขึ้น จิตใจ จึงมีแต่ความสงบเยือกเย็น พรหมชั้นนี้มีอายุ ๒,๐๐๐ มหากัป

๓.) สุทัสสาสุทธาวาสภูมิ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมผู้มีจักขุแจ่มใส พรหมที่อยู่ในชั้นนี้จะเห็นสิ่งต่าง ๆ โดยปรากฏชัด เพราะบริบูรณ์ด้วยจักขุทั้งหลาย^๑ ได้แก่ ปสาทจักขุ ทิพยจักขุ รัชมจักขุ ปัญญาจักขุ ที่บริสุทธิ พรหมในชั้นนี้มีร่างกายสวยงามมาก ผู้ใดได้เห็นแล้วย่อมเกิดความสุขใจ สุทัสสา จึงหมายความว่า ผู้ที่ผู้อื่นเห็นแล้วเกิดความสุขใจ พรหมชั้นนี้มีอายุ ๔,๐๐๐ มหากัป

๔.) สุทสสีสุทธาวาสภูมิ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมผู้มีจักขุแจ่มใสมากว่า พรหมที่อยู่ในชั้นนี้จะแลเห็นสิ่งต่าง ๆ โดยสะดวก มีการเห็นบริบูรณ์ด้วยดียิ่งกว่าสุทัสสาพรหมว่าโดยจักขุ ๔ ประการแล้ว ปสาทจักขุ ทิพยจักขุ ปัญญาจักขุ ทั้งสามอย่างนี้มีกำลังมากยิ่งขึ้นกว่าสุทัสสาพรหม มีแต่รัชมจักขุเท่านั้นที่มีกำลังเสมอกัน พรหมชั้นนี้มีอายุ ๘,๐๐๐ มหากัป

^๑ปสาทจักขุ คือ ตาธรรมตา ถ้าสำหรับมนุษย์ คือ ตาเนื้อที่เราใช้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ

ทิพยจักขุ คือ ตาที่เกิดจากอภิญญาจิต หรือตาของพวกเทวดา มีอำนาจมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ใน ระยะไกล หรือสิ่ง เล็กน้อยก็เห็นได้

รัชมจักขุ คือ มัคคญาณเบื้องต้น ๓ คือ โสดาปัตติมรรค สกิทาคามิมรรค และอนาคามิมรรค

ปัญญาจักขุ คือ วิปัสสนาญาณ ปัจจเวกขณญาณ และอภิญญาต่าง ๆ

๕.) อกนิภฐสุทธาวาสภูมิ เป็นสถานที่อยู่ของพรหมผู้มีทิพยสมบัติและความสุขที่ยอดเยี่ยม มีคุณสมบัติยิ่งกว่ารูปพรหมทุกชั้น รูปพรหมชั้นที่ ๑ ถึงชั้นที่ ๔ ในสุทธาวาสภูมินี้ ขณะยังไม่เป็นพระอรหันต์ เมื่อจุติในชั้นของตนแล้วจะเลื่อนไปบังเกิดในชั้นสูงขึ้น ไป ไม่เกิดซ้ำภูมิหรือไม่เกิดในภูมิต่ำกว่า แต่สำหรับอกนิภฐพรหมย่อมไม่ไปบังเกิดในภูมิอื่นอีกเลย จะต้องบริณีพพานในภูมินี้แน่นอน พรหมชั้นนี้มีอายุ ๑๖,๐๐๐ মহากัป อกนิภฐสุทธาวาสภูมินี้ จัดเป็นยอดภพของรูปพรหมทั้งหมด จึงถูกเรียกว่า **อริยภวคคพรหม**

ในอกนิภฐสุทธาวาสภูมินี้ มีปูชนียสถานสำคัญแห่งหนึ่ง คือ **ทุสสเจตีย์** อันเป็นที่บรรจุเครื่องฉลองพระองค์ของเจ้าชายสิทธัตถะ ทรงสวมใส่ในขณะเสด็จออกมหาภิเนษกรรม โดยขมิถการพรหมได้ลงมาจากชั้นอกนิภฐสุทธาวาสภูมิ นำเอาเครื่องบริขารทั้ง ๘ ถวายแด่พระสิทธัตถะ และรับเอาเครื่องฉลองพระองค์ไปบรรจุไว้ใน **ทุสสเจตีย์** มีความสูง ๑๒ โยชน์ (น่าจะสูงกว่านี้ เพราะอัฐภาพพรหมอย่างต่ำสุดก็ ๑๒ โยชน์แล้ว)

สุทธาวาสภูมิ ๕ จะมีขึ้นในระบะที่มีพระพุทเจ้าอุบัติขึ้นเท่านั้น เพราะเป็นที่อยู่ของพระอนาคามีบุคคล ถ้าพระพุทศาสนายังไม่บังเกิด พระอริยบุคคลย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ นับเป็นสถานที่ที่เกิดขึ้นเฉพาะกาลโดยธรรมชาติ แต่สำหรับสุทธาวาสพรหมที่บังเกิดอยู่ก่อนแล้วในศาสนาของพระพุทเจ้าองค์ก่อน แม้บางกาลสมัยที่ไม่มีพระพุทเจ้ามาอุบัติอีก แต่ตนเองยังไม่สิ้นอายุขัย สุทธาวาสภูมิก็คงดำรงอยู่อย่างนั้นตราบเท่าที่สุทธาวาสพรหมทั้งหมดยังดำรงอยู่นั่นเอง อายุของสุทธาวาสภูมิจจะไม่เกินอายุรวมของทั้ง ๕ ชั้น ในภูมินี้รวมกัน (ประมาณ ๓๑,๐๐๐ มหาปี) เมื่อสุทธาวาสพรหมพากันบริณีพพานจนหมดแล้ว สุทธาวาสภูมิจะหายไปและจะบังเกิดขึ้นใหม่อีกครั้งเมื่อมีพระสัมมาสัมพุทเจ้าองค์ใหม่อุบัติขึ้นในโลกมนุษย์ หมุนเวียนอยู่ดังนี้

¹ รายการ ร.ร.พินในพินวิทยา กล่าวว่า อยู่ปฐมฉานภูมิชั้นมหาพรหม เพราะพรหมทุกชั้นสามารถมาสักการะบูชาได้

พระอนาคามี ๕ จำพวก

อนาคามีพรหม ๕ ภูมินั้น หากนำมาจัดตามความแก่กล้าของอินทรีย์และบรรลอรหัตผลแล้ว ท่านก็ยังจัดได้ชั้นละ ๕ จำพวก ส่วนนอกนิพฺพณภูมิได้ ๔, เว้นอุทฺตงฺโกสตะ ผู้มีกระแสในเบื้องบน ดังนี้คือ

๑.) **อันทราบปรินิพพายี** แปลว่า ผู้ที่จะปรินิพพานในระหว่างอายุยังไม่ทันถึงกึ่งหนึ่งของภูมินั้น หมายถึง อนาคามีพรหมผู้มีอินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอรหันต์ จึงไม่อาจบรรลอรหัตผลตอนเป็นมนุษย์ได้ เมื่อมาบังเกิดในสุทธาวาสภูมิ ๆใดภูมิหนึ่ง อยู่ยังไม่ถึงครึ่งอายุของภูมินั้นก็บรรลอรหัตผล และจะอยู่ในขั้นนั้นจนกว่าจะหมดอายุภูมิ ตัวอย่างเช่น พระอุปกะ ผู้เคยเป็นอาชีวก ซึ่งพบพระพุทธเจ้าครั้งแรก แล้วถามว่าศาสดาของท่านเป็นใคร ภายหลังออกบวชแล้วบรรลุนาคามีผล จุตีแล้วจากมนุษย์โลก พอไปบังเกิดในอวิหาภูมิ ก็บรรลอรหัตผลทันที

๒.) **อุปหัจจปรินิพพายี** แปลว่า ผู้ที่จะปรินิพพานต่อเมื่ออายุพ้นกึ่งแล้ว หมายถึง อนาคามีพรหมผู้มีอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอนาคามีผู้อันทราบปรินิพพายี จึงต้องอบรมมรรคต่อไปจนอายุเกินครึ่งของสุทธาวาสภูมิขั้นนั้น แล้วจึงจะบรรลอรหัตผล

๓.) **อสังขารปรินิพพายี** แปลว่า ผู้ที่จะปรินิพพานด้วยไม่ต้องใช้ความเพียรนัก หมายถึง อนาคามีพรหมผู้มีอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี เพราะเมื่อสมัยเป็นมนุษย์เป็นผู้ที่เจริญสมถกรรมฐานได้บรรลุฌานแล้วอาศัยฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนาแล้วบรรลุอรหัตมรรคโดยไม่ลำบาก เพราะมีความรู้คู่ความสุขขณะปฏิบัติ มีเสขะพละ ๕ คือ สัทธา หิริ โอตตปเปะ วิริยะ ปัญญา มีอินทรีย์ ๕ แก่กล้า หรืออ่อนก็ตาม ก็ได้บรรลอรหัตผลโดยง่ายตาย

อสังขารปรินิพพายีอนาคามีนี้ ถ้าอินทรีย์ ๕ แก่กล้า ก็จัดเข้าในพวกอันทราบปรินิพพายี ถ้าอินทรีย์ ๕ อ่อนก็จัดเข้าในพวกอุปหัจจปรินิพพายี

๔.) **สสังขารปรินิพพายี** แปลว่า ผู้ที่จะปรินิพพานด้วยต้องใช้ความเพียรมาก หมายถึง พระอนาคามีพรหมผู้มีอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอนาคามีผู้สสังขาร-

ปรีนิพพายี เพราะเมื่อสมัยเป็นมนุษย์เป็นผู้ที่เจริญวิปัสสนาล้วนโดยมีสังขารนิमितเป็นอารมณ์ เช่น พิจารณาเห็นความไม่งามในร่างกาย มีความสำคัญปฏิภูลในอาหาร มีความสำคัญไม่น่าเพลิดเพลินยินดีในโลกทั้งปวง พิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในสังขารทั้งหมด อนึ่งตั้งความกำหนดความตายไว้อย่างดีในภายใน แล้วบรรลุลุริยมรรคโดยลำบาก เพราะมีทุกขเวทนาโดยมาก มีเสขะพละ ๕ คือ สัทธา หิริ โอตตปปะ วิริยะ ปัญญา มีอินทริย์ ๕ แยกเล่า หรืออ่อนก็ตาม ก็ได้บรรลอรหัตผลโดยลำบาก

๕.) อุทรังโสโต อกนิฏฐคามิ แปลว่า ผู้มีกระแสนในเบื้องบนไปสู่ชั้นอกนิฏฐภาพ หมายถึง พระอนาคามีผู้มีอินทริย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทริย์ของพระอนาคามีผู้สังขารปรีนิพพายี ได้แก่ พระอนาคามีผู้ที่ได้บรรลุนาคามีผลในโลกนี้แล้ว บังเกิดในชั้นสุทธาวาส มีชั้นอวิหา เป็นต้น ดำรงอยู่ในชั้นอวิหาภูมินั้นจนตรวบลั่นอายุแล้ว ก็บังเกิดในชั้นสุทธาวาสชั้นสูง ๆ ขึ้นไปถึงสุทธาวาสชั้นอกนิฏฐะ

ส่วนพระอนาคามีได้บังเกิดในสุทธาวาส ชั้นอวิหา เป็นต้น แต่ไม่บรรลอรหัตผล ไม่ปรีนิพพานในสุทธาวาสชั้นนั้น ไปปรีนิพพานในพรหมโลกชั้นสูง ๆ ขึ้นไปโดยยังไม่ถึงสุทธาวาสชั้นอกนิฏฐะ พระอนาคามีนี้ชื่อว่า **ผู้มีกระแสนในเบื้องบน แต่ไม่ไปสู่อกนิฏฐภาพ**

พระอนาคามีได้จุติจากกามโลกนี้แล้วไปบังเกิดในสุทธาวาสชั้นอกนิฏฐะเลยทีเดียว พระอนาคามีนี้ชื่อว่า **ผู้ไม่มีกระแสนในเบื้องบน แต่ไปสู่อกนิฏฐภาพ**

นักศึกษได้ทราบแล้วว่า การบังเกิดเป็นพรหมนั้น เมื่อครั้งเป็นมนุษย์จะต้องหมั่นสร้างบุญกุศล ทั้งทาน ศีล ภาวนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำภาวนา จะต้องใส่ใจเจริญสมถภาวนาอย่างสม่ำเสมอจนกระทั่งทำฌานให้เกิดขึ้นได้ เมื่อละโลกไปแล้วจึงได้ไปบังเกิดเป็นพรหมอยู่ในรูปภูมิ ได้เสวยสุขอยู่ในทิพยวิมานอันโอฬาร และมีอายุชัวยาวนานยิ่งกว่าชาวสวรรค์หลายเท่าทีเดียว

อย่างไรก็ดี การมีชีวิตที่ยืนยาวอยู่บนพรหมโลก อาจเป็นการตัดโอกาสตนเองในการลงมาสั่งสมบุญบารมีในเมืองมนุษย์ โดยเฉพาะพรหมปุถุชนในหลาย ๆ ชั้น ผู้มีความประมาท ย่อมหมดโอกาสได้พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บางชั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามา

บังเกิดนับสิบนับร้อยพระองค์แล้ว ก็ยังคงเป็นพรหมอยู่อย่างนั้น ไม่มีโอกาสได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์ ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏอยู่รำไป จนกว่าจะได้พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ฟังธรรม บรรลุมรรคผลแล้ว จึงจะหลุดพ้นจากทุกข์ได้

ตารางแสดงอายุของรูปพรหม ๑๖ ชั้น¹

รูปพรหม	อายุ
1. ปราลัชาภูมิ	1 ใน 3 วิวัฏฏัญญาเยอสงไขยกัป
2. ปุโรหิตาภูมิ	1 ใน 2 วิวัฏฏัญญาเยอสงไขยกัป
3. มหาพรหมภูมิ	1 วิวัฏฏัญญาเยอสงไขยกัป
4. ปริตตภาภูมิ	2 มหากัป
5. อัปปมาณาภูมิ	4 มหากัป
6. อาภัสสราภูมิ	8 มหากัป
7. ปริตตสุภาภูมิ	16 มหากัป
8. อัปปมาณสุภาภูมิ	32 มหากัป
9. สุภากิณหาภูมิ	64 มหากัป
10. เวทปผลาภูมิ	500 มหากัป
11. อสัณญีสัตตาภูมิ	500 มหากัป
12. อวิหาสุทธาวาสภูมิ	1,000 มหากัป
13. อตปปาสุทธาวาสภูมิ	2,000 มหากัป
14. สุทสสาสุทธาวาสภูมิ	4,000 มหากัป
15. สุทสสีสุทธาวาสภูมิ	8,000 มหากัป
16. อภินิฏฐสุทธาวาสภูมิ	16,000 มหากัป

¹ คูอธิบายเพิ่มเติมในพระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุตตรนิกาย จดกนิบาต เล่มที่ 35 หน้า 371.

๒.๒. อรูปาวจรภูมิ

๑. ความหมายของคำว่า อรูปาวจรภูมิ

อรูปาวจรภูมิ หมายถึง ภูมิอันเป็นที่เกิดที่อาศัยของนามชั้น ๔ คือ อรูปาวจรวิบาก ซึ่งเป็นผลของ อรูปาวจรกุศลโดยตรง

เมื่อกล่าวโดยบุคคลาธิฐานแล้ว ก็หมายถึง **สถานที่อยู่ของพวกอรูปพรหม** ดังนั้น อรูปาวจรภูมิ จึงมีความหมายได้ ๒ อย่าง คือ

- ๑.) ที่เกิดของนามชั้น ๔ อันเป็นวิบากจิต ที่เรียกว่า อรูปาวจรวิบาก
- ๒.) สถานที่เกิดของอรูปพรหมทั้งหลาย

อรูปพรหม คือ เทวตาประเภทหนึ่ง ที่มีอัตภาพหรือกายที่ไม่มีรูปชั้น มีแต่นามชั้น ๔ อาจเรียกว่า **อรูปกาย** หมายถึง กายที่มีรูปละเอียดมากจนวางเฉยเหมือนไม่มี คงมีแต่นามกายก็ได้ จึงทำให้กายสวยงาม ประณีต ละเอียด สว่างใสกว่ารูปกายของพวกรูปพรหม เพราะเป็นกายที่ไม่มีรูป จึงไม่ต้องเปลี่ยนแปลงสลายไป เพราะวิโรธิปัจจัย คือ เหตุเป็นข้าศึกต่อรูปมีความหนาวร้อน เป็นต้น จึงทำให้มีอายุยืนนานกว่าพวกกายที่มีรูปทั้งหลาย

อรุปรพรมที่อยู๋ในแตละชั้นจะมีรัศมีกายที่สว่างไสวมากน้อยแตกต่างกัน อรุปรพรมที่อยู๋ในชั้นที่สูงกว่าจะมีรัศมีกายที่สว่างและประณีตมากกว่าในชั้นล่าง อายุของอรุปรพรมที่อยู๋ในชั้นที่สูงกว่าก็จะยาวนานกว่าในชั้นล่างมากนั้ก

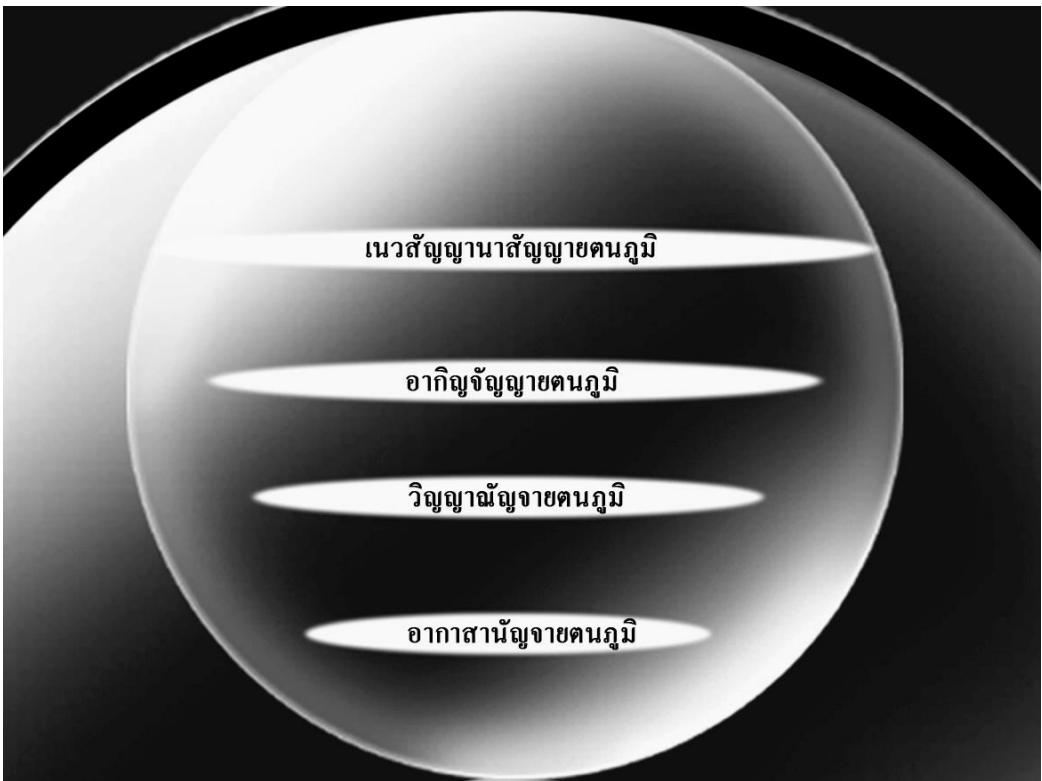
บุคคลที่จะอุปบัติขึ้นในอรุปรภูมิได้ ต้องบำเพ็ญรูปฌาน ๔, หรือ ๕ ให้ได้ก่อน โดยอาศัยกรรมฐานที่มีรูปเป็นอารมณ์ เช่น กลิน ท่อจากนั้นจึงหมั่นเจริญภาวนาให้เห็นโทษของรูปฌานและก้าวล่วงรูปฌานนั้นเสีย แล้วจึงบรรลุอรุปรกรรมฐานที่ปราศจากรูปเป็นอารมณ์ เรียกว่า **อรุปรฌาน** เป็นฌานที่มีความมั่นคงไม่หวั่นไหว เมื่อตายลงในขณะทีฌานยังไม่เสื่อมย่อมบังเกิดในอรุปรภพ เป็นอรุปรพรมอยู๋ในชั้นต่าง ๆ ตามกำลังความแก่อ่อนของอรุปรฌานของตน

พรมชนิดนี้หากไม่ใช่พรมอริยะ เป็นปุถุชนผู้ได้ฌานก็ไม่สามารถมาตรัสรู้หรือพ้นจากทุกข์ได้ในชาตินั้น อาจจัดเป็นพวกอภัพพัตว์เช่นเดียวกับบอัสัญญีสัตตาพรมก็ได้ เพราะเหตุที่ตนเองอายุยืนนานมาก แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จอุปบัติขึ้นนับพระองค์ไม่ถ้วน แต่ตนเองหมดโอกาสมาฟังธรรม จึงพลาดโอกาสแห่งการตรัสรู้ธรรมไป

๒. สถานที่ตั้งอรุปรภูมิ

อรุปรภูมิอันเป็นที่อยู่ของพวกอรุปรพรมนี้ อยู๋ในภูมิที่สูงขึ้นไปกว่ารุปรภูมิ กล่าวคือ สูงกว่าอกนิฐสุทธาวาสภูมิขึ้นไปอีก ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ เป็นภูมิที่มีความสวยงามละเอียดประณีตกว่าในรุปรภูมิมากมายหลายเท่าัน้ก อรุปรภูมิแบ่งตามกำลังความแก่อ่อนของอรุปรฌานมีทั้งหมด ๔ ชั้น (ดูภาพหน้าถัดไป)

ที่ตั้งของอรูปภูมิ ๔ ชั้น

๓. ระดับชั้นของอรูปพรหม

เราได้ทราบแล้วว่า การมาบังเกิดเป็นอรูปพรหมนั้น จะต้องเป็นผู้ที่ใส่ใจในการประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งกระทำรูปฌานให้เกิดขึ้นได้ เมื่อละโลกไปแล้วก็จะไปบังเกิดเป็นอรูปพรหม

ในบรรดาอรูปพรหมทั้งหลายยังมีการแบ่งระดับชั้นตามภูมิที่อยู่ ซึ่งมีทั้งหมด ๔ ชั้น มีหลักการแบ่งชั้น คือ แบ่งตามระดับความแก่อ่อนของกำลังฌาน อรูปพรหมที่มีกำลังฌาน

อ่อน จะอยู่ในชั้นล่าง ส่วนอรุปรพรมที่มีกำลังฉานแก่ ก็จะเป็นอยู่ในชั้นที่สูงขึ้นไป ดังนี้

๑.) อากาสาณัญจายตนภุมิ

อากาสาณัญจายตนภุมิ คือ ภุมิอันเป็นที่อยู่ของผู้บรรลุนิพพานอากาสาณัญจายตนฉาน หรืออรุปรพรมที่ ๑ คือ บำเพ็ญฉานโดยเอาอากาศไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์ หรือไม่ก็เอา อากาศที่เพิกรูปฉานกลืนแล้วกำหนดว่า อากาศไม่มีที่สิ้นสุด ภุมินี้อยู่สูงจากอกนิภฐ สุธาวาสภุมิขึ้นไป ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ อรุปรพรมในชั้นนี้มีอายุ ๒๐,๐๐๐ มหากัป

๒.) วิญญาณัญจายตนภุมิ

วิญญาณัญจายตนภุมิ คือ ภุมิอันเป็นที่อยู่ของผู้บรรลุนิพพานวิญญาณัญจายตนฉาน หรืออรุปรพรมที่ ๒ คือ บำเพ็ญฉานโดยกำหนดเอาตัว**วิญญาณ คือ จิตที่รู้**ว่าอากาศไม่มีที่ สิ้นสุด เป็นอารมณ์ ภุมินี้อยู่สูงจากอากาสาณัญจายตนภุมิขึ้นมา ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ อรุปรพรมในชั้นนี้มีอายุ ๔๐,๐๐๐ มหากัป

๓.) อากิญจัญญายตนภุมิ

อากิญจัญญายตนภุมิ คือ ภุมิอันเป็นที่อยู่ของผู้บรรลุนิพพานอากิญจัญญายตนฉาน หรืออรุปรพรมที่ ๓ คือ บำเพ็ญฉานโดยเอาความว่างที่ละเอียดยิ่งกว่าอากาศ (อวกาศ) ที่ ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยเป็นอารมณ์ ภุมินี้อยู่สูงจากวิญญาณัญจายตนภุมิขึ้นมา ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์ อรุปรพรมในชั้นนี้มีอายุ ๖๐,๐๐๐ มหากัป

อาฬารดาบส กาลามโคตร ซึ่งเป็นอาจารย์ของเจ้าชายสิทธัตถะ เมื่อครั้งทรงออก แสวงหาโมกขธรรม เมื่อละโลกแล้วก็มาบังเกิดเป็นอรุปรพรมในชั้นนี้

๔.) เนวสัณญานาสัญญายตนภุมิ

เนวสัณญานาสัญญายตนภุมิ คือ ภุมิอันเป็นที่อยู่ของผู้บรรลุนิพพานเนวสัณญานา สันญายตนฉาน หรืออรุปรพรมที่ ๔ คือ บำเพ็ญฉานโดยเอาความรู้สึกว่าไม่มีอะไร เหลืออยู่เลย ทั้งไป เอาความรู้สึกที่หนึ่งสนิท มีแต่สัณญาอย่างละเอียดเป็นอารมณ์ ภุมินี้ อยู่สูงจากอากิญจัญญายตนภุมิขึ้นมา ๕,๕๐๘,๐๐๐ โยชน์เช่นเดียวกัน เป็นอรุปรพรมชั้นที่ สูงที่สุด และเป็นภุมิที่อยู่สูงกว่าภุมิใด ๆ ในภพสาม ที่เรียกว่า **อัครภวคคพรหม** (ยอด ของภพอันเลิศ) อรุปรพรมในชั้นนี้มีอายุ ๘๔,๐๐๐ มหากัป

อุททกดาบส รามบุตร ซึ่งเป็นอาจารย์ของเจ้าชายสิทธัตถะ เมื่อครั้งทรงออกแสวงหาโมกขธรรม เมื่อละโลกแล้วก็มาบังเกิดเป็นอรุณพรหมในขั้นนี้

๔. บทวิเคราะห์อรุณพรหม

ในเรื่องอรุณพรหมนี้ มีข้อที่น่าสงสัยและวิจารณ์กันอยู่มาก เพราะความเข้าใจว่า **กาย กับ รูป** มีความหมายอย่างเดียวกัน จึงทำให้เกิดความเข้าใจสับสนขึ้น ความจริงกายกับรูป มีความหมายต่างกันก็มี เหมือนกันก็มี

กายกับรูปที่มีความหมายเหมือนกันในบางกรณี คือ **ความเป็นสิ่งมีสรีระสังขาร** แต่ในที่นี้มีความหมายต่างกัน คือ

รูป หมายถึง สภาพที่เปลี่ยนแปลงสลายไป ซึ่งได้แก่ **รูปปรมาณู** คือ รูป ๒๘ มีมหาภูตรูป เป็นต้น

กาย แปลว่า เป็นที่ประชุมรวม หมายถึง **อัฐภาพที่ถึงพร้อมด้วยสรีระ ทรวดทรง** สังขาร อันประกอบด้วยองค์พหุพอใหญ่ สมบูรณ์ด้วยอินทรีย์ทุกอย่าง

หากเป็นกายอันเป็นที่อาศัยเกิดของรูป ๒๘ ก็เรียกว่า **รูปกาย** ได้แก่ กายของสัตว์ในอบายภูมิ ๔ กายของมนุษย์ กายทิพย์ของเทวดา ซึ่งเป็นกายมีรูปอาศัยครบ ๒๘ ดังที่พระผู้มีพระภาค ตรัสว่า

“ดูก่อนอัครคเณศนะ กายนี้เป็นที่ประชุมมหาภูตรูปทั้ง ๔ มีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เจริญด้วยข้าวสุกและขนมสด ต้องอบและขัดสีกันเป็นนิจ มีความแตกกระจัดกระจายเป็นธรรมดา ท่านควรพิจารณาโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็น.....ของมิใช่ตน.....เมื่อท่านพิจารณาเห็นกายนี้ โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์.....ของมิใช่ตนย่อมละความพอใจในกาย ความเชื่อใจในกาย ความอยู่ในอำนาจของกายในกายได้”¹

¹ ม.ม.ทีฆนขสูตร 20/475

หากเป็นกายอันเป็นที่อาศัยเกิดของรูปบางส่วน ไม่ครบ ๒๘ เช่น กายของพวก รูปพรหม จะไม่มีมานปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป กายปสาทรูป เป็นต้น จึงไม่สามารถรับรู้ กลิ่น รส และสัมผัสทางกาย โดยอาศัยปสาทรูปได้ ดังพวกสัตว์ในกามภูมิที่ยังต้องเสพ กามจึงต้องมีประสาทเหล่านี้ แต่พวกพรหมไม่มีปสาทรูปดังกล่าว แต่ก็มิใช่ว่าพวก รูปพรหมจะจมูกแหง ลื่นกุด กายหายไปก็หาไม่ โครงร่างของจมูก ลื่น กายก็ยังคงมี เหมือนเดิม เพียงแต่ไม่มีปสาทรูปรับรู้เท่านั้น เพราะไม่มีความจำเป็นสำหรับพวก รูปพรหมที่ข่มกามราคะได้แล้ว รูปกายของพวก รูปพรหมจึงเรียกว่า **มโนมัยกาย** คือ กายที่ สำเร็จด้วยใจ คือ รูปฌาน

แต่ถ้าเป็นกายที่รูปละเอียดมากจนเหมือนไม่มีรูปอาศัยอยู่เลย เป็นเพียงที่ตั้งอยู่ ได้ของกองนามทั้งหมด (นามกาย) ท่านก็เรียกว่า **อรูปกาย** หรืออัตถภาพที่เป็นอรูป เป็น กายอันเกิดจากสัญญาที่ละเอียด จึงทำให้มีกายที่มีอายุยืนนานที่สุดในภพสาม เพราะไม่ มีรูปที่ต้องเสื่อมสลายไปด้วยเหตุต่าง ๆ ที่จะทำลายรูป อรูปพรหมจึงเป็นพรหมที่ไม่มีรูป ที่อาศัยกายเกิดเลย แต่กายก็ยังคงมีอยู่เท่านั้น นักปฏิบัติสมาธิภาวนาบางท่าน เช่น พระมงคลเทพมุนี **ท่านเห็นด้วยภาวนามยปัญญา**ว่า อรูปพรหมมีกายที่สว่างไสว ไส บริสุทธิกว่ากายของพวก รูปพรหมมากนักทีเดียว หากปฏิบัติสมาธิภาวนาก็สามารถไปรู้ไป เห็นได้ทั้งกายรูปพรหมและกายอรูปพรหมทั้งภายในตัว และพวกพรหมที่อยู่พรหมโลก

หลักฐานที่พอสนับสนุนให้เห็นว่า อรูปพรหมมีกาย มีดังนี้ คือ

๑) “ไปภูฏปาทะ การได้อัตถภาพ ๓ นี้ คือ ที่หยาบ ที่สำเร็จด้วยใจ ที่หารูปมิได้ ก็การได้อัตถภาพที่หยาบเป็นไฉน

กายที่มีรูปเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูต ๔ มีคำข่าวเป็นภักขา นี่คือ การได้อัตถภาพที่หยาบ, การได้อัตถภาพที่สำเร็จด้วยใจเป็นไฉน

กายที่มีรูปสำเร็จด้วยใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบทุกอย่าง มีอินทรีย์ไม่เสื่อม ทรมาน นี่คือ การได้อัตถภาพที่สำเร็จด้วยใจ (มโนมัยกาย) ,

การได้อัตถภาพอันหารูปมิได้เป็นไฉน

กายอันหารูปมิได้สำเร็จด้วยสัญญา นี่คือการได้อัตภาพอันหารูปมิได้”¹

๒.) พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงภพ ๓ ด้วยการกลับได้อัตภาพ ๓ อย่าง คือ

๑. กายหยาบ ได้แก่ อัตภาพหยาบของสัตว์ในกามภพ ตั้งแต่เวรัมภานรกขึ้นไปจนถึงเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตติเป็นที่สุด

๒. มโนมัยกาย ได้แก่ อัตภาพที่สำเร็จด้วยใจ ของสัตว์ที่เกิดในรูปภพ ตั้งแต่ชั้นปฐมฌานภูมิ ถึง อภิญญาพรหมโลกเป็นที่สุด

๓. อรูปกาย ได้แก่ อัตภาพที่ไม่มีรูปของสัตว์ที่เกิดในอรูปภพ ตั้งแต่อาภาสอันัญญาตณพรหมโลก มีเนวสัญญานาสัญญาตณพรหมโลกเป็นที่สุด²

๓.) “พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้เหล่าสัตว์บางพวก จุตติจากภพนั้นแล้ว (ตมฺหา กายา จุตฺตา) เป็นอากามี มาสู่ความเป็นอย่างนี้อีก บางพวก จุตติจากภพนั้นแล้ว (ตมฺหา กายา จุตฺตา) เป็นอนาคามี ไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้อีก

บุคคลบางคนละสังโยชน์เบื้องต้นได้แล้ว ได้เนวสัญญานาสัญญาตณะในปัจจุบันนี้ บุคคลนั้นคิดใจยินดีปลื้มใจด้วยเนวสัญญานาสัญญาตณะนั้น ฯลฯ ไม่เสื่อม จนทำกาลกิริยา ย่อมไปบังเกิดอยู่ร่วมกับเหล่าเทวดาเนวสัญญานาสัญญาตณะ บุคคลนั้นจุตติจากภพนั้น (ตโต จุตฺโต) ย่อมเป็น อนาคามี ไม่มาสู่อัตภาพอย่างนี้อีก

ดูก่อนสารีบุตร นี่แลเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้เหล่าสัตว์บางพวกจุตติจากภพนั้นแล้ว (ตมฺหา กายา จุตฺตา) เป็นอากามี มาสู่กายอย่างนี้อีก บางพวกจุตติจากภพนั้นแล้วเป็นอนาคามี ไม่มาสู่กายนี้อีก”⁴

¹ ที.สี. ปิฎกปาฬสูตร 12/171

² ที.สี. อ. ปิฎกปาฬสูตร 12/199

³ อากามี แปลว่า มาสู่โลกนี้ หมายถึง กลับมาเกิดในกามสุคติภูมิอีก

⁴ อัง.จตุก. เจตนาสูตร 35/407

อาจารย์นักอักษรวิรูด้วยจินตามยปัญญาทั้งหลายส่วนมาก เข้าใจว่ารูปและกายมีความหมายเป็นอันเดียวกัน ท่านจึงอธิบายเกี่ยวกับอรูปภูมิว่า

อรูปภูมินี้ หาได้ปรากฏรูปร่างลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ เพราะเป็นภูมิที่มีแต่อากาศอันว่างเปล่าปราศจากรูปใด ๆ ไม่มีวิมาน สวนดอกไม้ สระโบกขรณี และต้นกัลปพฤกษ์ เหมือนกับรูปาวจรภูมิ (ความจริงรูปาวจรภูมิก็ไม่น่ามีสิ่งเหล่านี้เหมือนกัน เพราะเป็นภูมิปราศจากกามแล้ว เสวยฌานสูง พวกสวนดอกไม้ สระโบกขรณี เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งให้เพลิดเพลินทางกามคุณของพวกเทพ จึงไม่จำเป็นสำหรับพรหม ท่านคงจะลืมไปเลยอธิบายเพลินไปหน่อย ทำให้เหตุผลไม่ตรงกัน ...ผู้เขียน) ทั้งนี้เพราะอรูปพรหมทั้งหลายเกิดขึ้นด้วยอำนาจของภาวนาที่ปราศจากความยินดีในรูป เรียกว่า **รูปวิราคะภาวนา** มีแต่นามชั้น ๔ ที่แสดงความเป็นอรูปพรหม เกิดขึ้นติดต่อกันไปจนกว่าจะสิ้นอายุขัยของอรูปพรหมนั้น ด้วยเหตุนี้ สถานที่อยู่ของอรูปพรหม จึงไม่มีรูปใด ๆ ปรากฏเลย (**รูปปราควิภาวนา** อรูปสมบัติที่เบื่อง่ายในรูป ข่มรูปธาตุที่เป็นแม่ธาตุทั้งสี่ในกลางดวงธรรม ทำให้ไม่แผ่อารมณ์ออกมาเป็นรูป ๒๘ เลย คงเหลือไว้แต่แม่ธาตุที่เป็นนาม คือ วิญญาณธาตุที่แผ่อารมณ์ออกมา...ความเห็นผู้เขียน)

คำอธิบายของอาจารย์นักอักษรเหล่านั้น มีความถูกต้องตามหลักการอยู่บ้าง เพราะอรูปภูมิเป็นภูมิที่เว้นจากกามด้วยอำนาจการข่มไว้ และด้วยการละความยินดีในรูปทั้งหยาบและละเอียด ฉะนั้นสิ่งที่น่ารื่นเริงเกี่ยวกับกามคุณต่าง ๆ ก็ดี สิ่งที่มีรูป ๒๘ เป็นองค์ประกอบก็ดี เช่น สวนดอกไม้ สระโบกขรณี ต้นกัลปพฤกษ์ จึงไม่จำเป็นสำหรับพวกอรูปพรหม เหมือนดังพวกรูปพรหม ดังนั้น จึงไม่จำเป็นต้องมีสิ่งเหล่านี้เลย

ส่วนข้อที่ว่า พวกอรูปพรหมไม่มีรูป ถ้าหมายถึง ไม่มีรูปอย่างใดอย่างหนึ่งในรูป ๒๘ ก็ถูกต้องเช่นกันตามเหตุผลที่กล่าวไว้แล้ว

แต่ข้อที่ว่า ไม่มีรูป คือ สรีระสังขารใด ๆ อันหมายถึงกายนั้น จึงยังมีสิ่งที่น่าคิดอยู่ว่า หากไม่มีกายเป็นที่รองรับเป็นที่ตั้งของจิตเจตสิก คือ นามชั้น ๔ ของพวกอรูปพรหมแล้ว คงเหมือนกระแสไฟฟ้าธรรมชาติที่แลบแปรลี้บลี้บไขว่ไขว่ปนเปกันหมดขนาดพวกภูตทั้งหลายซึ่งเป็นภูมิที่หยาบ คนยังเห็นว่าผีเพียงดวงจิตที่ลอยไปหากิน ซึ่ง

ความจริงภูตก็ยังมีกาย กระสือก็มีกาย แต่ละเอียดกว่าจิต คนจึงมองไม่เห็น เห็นแต่ดวงจิตลอยไปมา อรูปพรหมซึ่งเป็นกายที่ละเอียดที่สุดในภพสาม แล้วจะเห็นได้อย่างไร จึงเป็นไปได้ที่สันนิษฐานว่าไม่มีรูป อหนึ่งภูมิตั้งก็ยังมีเป็นภูมิตั้งที่พระอรหันต์บุคคลเกิดได้ สามารถเจริญมรรคเบื้องสูงแล้วปรินิพพานในภพนี้ได้ การไม่มีกายเป็นที่อาศัยของจิตจะเจริญมรรคเบื้องสูงได้อย่างไร

แนวคิดหรือความเข้าใจผิดประเภทที่ว่า อรูปพรหมไม่มีรูปร่างสัณฐานนี้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังที่ตรัสไว้ว่า

“บุรุษผู้เป็นวิญญูชนคิดว่า “ถ้าคำของท่านสมณพราหมณ์ที่มีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ว่า อรูปพรหมมีอยู่ด้วยอาการทั้งปวง ดังนี้ เป็นคำจริง ข้อที่เราจักเกิดขึ้นในเหล่าเทวดาที่ไม่มีรูปสำเร็จด้วยสัญญา ซึ่งไม่เป็นความผิด นี่เป็นฐานะที่จะมีได้”

อนึ่งการถือท่อนไม้ การถือศัสตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวว่ามี ๗ การกล่าวต่อเสียด และมุสาวาท ซึ่งมีรูปเป็นเหตุ ย่อมปรากฏ แต่ข้อนี้ ย่อมไม่มีในอรูปพรหมด้วยอาการทั้งปวง ดังนี้ บุรุษผู้เป็นวิญญูชน ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมปฏิบัติเพื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับสนิทแห่งรูปอย่างเดียว”¹

(ความจริงในภูมิตั้งที่มีรูปอย่างเช่น เทวภูมิตั้งสูง และรูปภูมิตั้ง การถือท่อนไม้ ศาสตราอาวุธ การทะเลาะวิวาท การด่ากัน ย่อมไม่มีอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องถึงอรูปภูมิตั้งด้วยซ้ำ...ผู้เขียน)

นักศึกษทั้งหลายหากมีข้อที่ต้องวิจารณ์ก็พึงหาหลักฐานเพิ่มเติมแล้วพิจารณาเองเถิด หากไม่ชอบคิดแต่ชอบเห็นด้วยความรู้แจ้งด้วยญาณทัศนะก็พึงหมั่นเจริญสมาธิภาวนาอย่างถูกวิธี ไม่ขาดนี้ก็ขาดหน้าอาจหาคำตอบที่ชัดเจนแจ่มแจ้งด้วยตนเอง หากยังมีได้ก็เฝ้าถามท่านผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อความรู้แจ้งต่อไปเถิด

¹ ม.ม.อปินณกสูตร 20/240

อย่างไรก็ตาม การมาบังเกิดเป็นรูปพรหมนั้น แม้จะมีความสุขประณีตมาก ดังกล่าวมาแล้ว แต่เนื่องจากมีอายุขัยยืนยาวนานมากมายนัก จึงหมดโอกาสที่จะได้พบ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาบังเกิดเป็นพันเป็นหมื่นพระองค์ รูปพรหมทั้งหลายก็ยังคงมีชีวิตอยู่บนรูปภพ ไม่มีโอกาสได้ฟังธรรม ดังนั้นหากเป็นรูปพรหมปุถุชน โอกาสที่จะหลุดพ้นจากวัฏสงสารก็ยิ่งยาวนานมากกว่ารูปพรหมหลายเท่า นัก เมื่อถึงคราวหมดบุญจากอรุปรพรหมแล้ว ก็ยังต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารต่อไปอีก ซึ่งก็ไม่ว่าจะต้องไปเกิดเป็นอะไรต่อไป อาจเป็นเทวดา มนุษย์ หรือเกิดในอบายภูมิ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับกรรมในอดีตที่มาส่งผลในช่วงนั้น ๆ

ดังนั้น เพื่อความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต และเพื่อความปลอดภัยจากภัยในอบาย นักศึกษาจึงควรหมั่นสั่งสมบุญให้มาก ทั้งทาน ศีล ภาวนา และอธิษฐานให้ตนเองได้หลุดพ้นจากทุกข์ ได้พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือได้พบกัลยาณมิตรที่จะแนะนำเราให้สร้างความดีอย่างต่อเนื่องตลอดไป และอย่าลืมหะฐิฐานด้วยว่า อย่าให้เข้าถึงฐานะแห่งความอภัพ ๑๘ ประการ ดังที่พระโพธิสัตว์ทั้งหลายอธิษฐานกันนะ

หลักฐานเกี่ยวกับพรหม

มีหลักฐานเป็นจำนวนมากในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ได้กล่าวถึงเรื่องของพรหมไว้ นักศึกษาอาจหาอ่านได้ เช่น ในอัครัญญสูตร ซึ่งได้กล่าวถึงการกำเนิดมนุษย์ในยุคแรกไว้ว่า หลังจากที่แผ่นดินได้เกิดขึ้นแล้วได้มีพรหมพวกหนึ่ง เรียกว่า อาภัสสราพรหม ได้จุติลงมาเกิดเป็นมนุษย์ เป็นการเกิดโดยไม่ต้องอาศัยพ่อแม่ เกิดแล้วโตเต็มวัยในทันที เรียกการเกิดชนิดนี้ว่า เกิดแบบโอปปาติกะ¹

และในอีกที่หนึ่งปรากฏใน อัปโปสสุกกถา² ได้กล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ใหม่ ๆ ขณะที่พระองค์ประทับอยู่ ณ ควงไม้ชบาลนิโครธ ได้ทรงมีพระปริวิตกแห่งจิตขึ้นเกิดขึ้นว่า ธรรมที่ทรงบรรลุนั้นมีความลึกซึ้งละเอียดประณีต รู้เห็นตามได้ยาก หากพระองค์จะทรงแสดงธรรมก็จะเป็นการยากที่สัตว์ทั้งหลายจะรู้ทั่วถึงธรรมนั้น เมื่อทรงพิจารณาอย่างนี้แล้วก็ทรงมีพระทัยน้อมไปเพื่อความชวนชวายน้อย ไม่น้อมไปเพื่อทรงแสดงธรรม

ครั้งนั้น ท้าวสหัมบดีพรหม ซึ่งอยู่ในมหาพรหมภูมิ ทราบถึงพระปริวิตกแห่งจิตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้คิดว่าความเลื่อมใหญ่จะเกิดขึ้นแก่โลกและสรรพสัตว์ทั้งหลาย เพราะไม่ได้ฟังธรรม จึงลงจากพรหมโลกมาปรากฏ ณ เบื้องพระพักตร์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในที่นั้น แล้วกราบทูลให้พระองค์ทรงแสดงธรรม เพราะสัตว์ทั้งหลายพวกที่มีธุลีในดวงตาน้อยยังมีอยู่ คือ ผู้ที่มีกิเลสเบาบางมีอยู่ หากได้ฟังธรรมแล้วจักเข้าถึงธรรมได้ พระพุทธองค์ทรงทราบคำทูลอาราธนาของพรหม และได้ตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุแล้วจึงตรัสตอบท้าวสหัมบดีพรหมว่า พระองค์จะทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ด้วยอาศัยพระมหากรุณาธิคุณ

¹ ที.ปา. อัครัญญสูตร 15/146.

² วิ.มहा. อัปโปสสุกกถา 6 /29-33

จากหลักฐานที่ได้นำมาแสดงนี้จะเห็นได้ว่า พรหมทั้งหลายนั้นมีอยู่จริง อีกทั้งพรหมโลกก็มีอยู่จริง และที่แท้แล้ว พรหมทั้งหลายนั้นความจริง ก็คือ อดีตมุนษยนั้นเอง ที่เมื่อครั้งเป็นมุนษยได้หมั่นเจริญสมาธิภาวนาจนกระทั่งทำสมาธิให้บังเกิดขึ้น และคุณธรรม คือ พรหมวิหารธรรม ได้เกิดขึ้นอยู่ภายในตัว เมื่อละสังขารจากโลกนี้ไปแล้วจึงไปบังเกิดเป็นพรหมอยู่ในพรหมโลก

ต่อไปนี้จะได้นำเสนอเรื่องเกี่ยวกับพรหมไว้พอสังเขป นักศึกษาที่สนใจหาได้ตามเชิงอรรถที่ได้ให้ไว้แล้ว

เรื่องที่ ๑ พกพรหมเห็นผิด¹ ว่าด้วยอยู่นานเห็นผิดว่าพรหมโลกเที่ยง

เรื่องที่ ๒ มหาพรหมเฉไฉ² ว่าด้วยเรื่องพรหมกลัวเสียหน้า

เรื่องที่ ๓ พรหมบอกทางไปพรหมโลก³ ว่าด้วยเรื่อง สันถัมมารพรหม บอกทางไปพรหมโลกแก้มหาโควินทพราหมณ์โพธิสัตว์

เรื่องที่ ๔ ไม่รู้แล้วชี้ ทางสู่พรหมโลก⁴ ว่าด้วยพวกปราชญ์พราหมณ์ ไม่เคยเห็นพรหมไม่รู้ทางไปพรหมโลก แต่เที่ยวกล่าวบอกทางไปพรหมโลก

เรื่องที่ ๕ อนาคามีพรหมเยื่อนมุนษย⁵ ว่าด้วยกล่าวเตือนพระโกกาลิกะผู้ดำพระ

เรื่องที่ ๖ อริยะพรหมสอนพรหมผู้ประมาท⁶ ว่าด้วยพรหมอนาคามีเตือนพรหม

ปฤชชน

¹ ม.ม.พรหมนิมิตตสูตร 19/441

² ที.สี.แก้วกฐสูตร 12/231

³ ที.ม.มหาโควินทสูตร 14/19-36

⁴ ที.สี.เทวขสูตร 12/260-73

⁵ อ.ทสก.โกกาลิกสูตร 38/279

⁶ ส.สคา.ปมาทสูตร 25/156